

Nagy érzelmek, jó mondatok, rossz szavak

DEMÉNY PÉTER: BOLYONGÁS

Demény Péter verseinek olvastán ambivalens érzései támadnak a kritikusnak. Valahogy különösen hatnak ezek a versek a mostani befogadói környezetben, valahogy nem illeszkednek azokba a sémákba, amiket a mai költészetről kialakítottunk magunkban. Ugyanis amit Demény megpróbál végigvinni, az nem egyéb, mint visszahozni a romantikát, impressziót, szimbólumot a költészetbe. Vigyázat, Demény esetében a romantikát nem a mai, kissé szirupos mellékszövegével, hanem annak XIX. századi, a nagy érzések (szerelem, gyűlölet, stb.) minél hatásosabb, grandiózusabb visszaadásának értelmében kell felfognunk (lásd Vörösmarty); ehhez jön hozzá egyfajta Ady-szimbolizmusra való hajlam, valamint Vajda Jánost, Juhász Gyulát idéző impresszionizmus. A kötet három ciklusából *legalább kettő (Song, Tájékp)* az érzésekről szól, hisz vajon ki foglalkozhatna a mai világban az érzésekkel, ha nem a költő? Az érzések visszahozása szempontjából akár üdvözlendő is Demény írástette, mivel (üdítő?) kivételt képvisel a túlnyomórészt az Ujholdas (intellektuális-metafizikus), valamint posztmodern (intellektuális-ironikus) hagyományokra építő jelenkori magyar költészetben.

Az, hogy miért fekteti az érzésekre a hangsúlyt, azonnal megvilágosodik, ha elolvassuk az első ciklust (Távozás). Ugyanis ezekben a versekben éppen az értelmezői attitűd a domináns, és hamar kiderül, hogy nem ez a költő erőssége. E ciklus, mely úgymond visszapillantás a szerző eddigi életére, verseire, felfogásaira és egyben leszámolás is mindazzal, ami korábban volt, reflektáló attitűdöt kíván, és előhívja a költőben a definíciók kényszerét. Így többször is meghatározza, mit

jelent neki a vers, néha egészen elfogadhatóan: „A vers – sziklát csapkodó zöld magány”, „Dobrokoljon a csönd a versben” (Költészet, 8). Máskor viszont látványosan vall csődöt:

*„A vers tarlón elszórt búzaszem,
Szerelmes galambok, csúnya csókák,
Halált rikoltozó varjak,
Tojáson kotló tyúkok,
Sarkantyúikat pengető kakasok eledele.”*
(Vers II., 10)

Ezt a verset érdemes figyelmesebben szemügyre venni, ugyanis tisztán megnyilvánulnak benne az értelmező Demény gyengéi. Míg az első sor teljesen személytelen leírást ad, a másodikban hirtelen bejön a személyes elem, amikor „csúnya csókákról” beszél (csúnya – teljesen személyes értékítélet, hogy mit tartunk szépnek vagy csúnyának). Egy akadémikusos kritikus ilyenkor azonnal felkapja a fejét, és rosszindulatúan megjegyzi, hogy a szerző megfigyelőképessége csodálatos, ha a csókanemzetesen belüli egyedeket is képes szépek és csúnyák szerint osztályozni. Utána viszont újra leíró, értékítéletmentes jelzők következnek a varjakról, tyúkokról, kakasokról és egyéb nemzetségekről, úgyhogy a csúnya csókák behozása értelmetlen. A vers egyértelműen szimbolikus megközelítést kíván, viszont a szimbolikus szintek anynyira keverednek, egymással ütköznek, hogy fáj bele a fejünk. Ugyanis tarló = női elv, búzaszem (mag) – férfi elv, a tar-

Mentor Kiadó
Marosvásárhely, 1997

lót a mag termékenyíti. Aztán jönnek különböző állatok, akik megeszik a magot, megakadályozva a megtermékenyülést, végül még a kakas is jön, aki szintén megeszi a magot, hogy ezáltal homoszexuális vonzatokat hozzon be.

Ugyanakkor ebben az első ciklusban is vannak még jó versek (mint pl. a Vers I., amely a jól elvégzett munkának a szűkszavú dicsérete, vagy a Vers III., amely újra visszafogottságával vonja magára a figyelmet. Viszont továbbra is működik az érzékeltetés helyett a megnevezés, hogy miért és miként is csúnya a csóka, az hiányzik: „tátott szájú ronda nap.” (Vers III. 15) Annyit legalább az olvasóra lehetne bízni, hogy következtessen ki, a tátott száj miatt miért ronda a nap, nem kell mindent a szájába rágni (mármint az olvasónak). Itt kell megjegyeznem azt is, hogy majdnem mindenik versben van egy-egy szó vagy szókapcsolat, mely kilóg a kontextusból. Leggyakrabban a reflektálatlan Ady-s (vagy más) viszonyok a zavaróak, mint az I. Dal-ban (10), ahol az utolsó sor így szól: „héják véres szeretkezése”. Nem az a baj, hogy Ady-t parafrazálja, hanem hogy semmi újat nem ad az eredetihez (még hogyha nem férfi-nő, hanem szerzőmondat kapcsolatról is van szó).

Az, hogy a költő tényleg olvas verset, dicséretes dolog, de az apa nevének az emlegetése (Ady, Kosztolányi, Zrínyi, Szabó Lőrinc, Weöres, Jeszenyin, Appolinaire és mások) csak akkor érdekli az olvasót, ha valami mást is kap ezáltal. A második, romantikus-impreszionisztikus részben is kísértenek ezek a reflektálatlanságból adódó csetlések, így a Songban (20.), ahol az olvasónak az elején az az érzése, hogy *A fekete zongorát* olvassa, szabadon elmondva Ady után. *A Búcsúszonett-ből* (29.) Juhász Gyula nyakkenője e kandikál ki, és az istennek sem tudok semmi újat felfedezni (vö. Juhász: „elmaradtál emlékeimből lassan, elfakult

arcképed a szívemben” és Demény: „arcod s egész lényed megfakult”). A félreértés elkerülése végett, nem a mindenáron való eredetiség mellett török lándzsát, hanem inkább arról van szó, hogy ezekben az esetekben nem igazán működik az intertextualitás. Ugyanis az intertextuális utalások funkciójának betöltéséhez, más szövegek képbe- és játékba hozásához egyfajta távolságtartásra (íroniára) van szükség – ez viszont Demény szövegeiből majdhogyan teljesen hiányzik. Ami van, az önironia akar lenni, de legtöbbször gúny vagy öngúny: „csak ülök és nézem a papírt, / s még azt sem mondanám, hogy tán „merengék” (*Amatőr tercina*, 7.) „Állok a nyúlós rettenetben, / szemében furcsa, csillogó... / Győzelem ez, mégis viszolygás, / A győztes büszke undora. / Már csak háta van, a palást... / Elengedett az ostoba”. Márpedig hogyan szeressen az olvasó egy olyan verset, amelyben a költő épp utálja magát?

Mindezek az ellenvetések semmit sem vonnak le a tényleg jó romantikus-impreszionisztikus versek (a két Jeszenyin-vers, *Szerelmes dal Appolinaire modorában*, *Zsoltár*, stb.) értékéből. Inkább arról van szó, hogy Deménynek sikerült egy újnak tűnő hangot elkapnia, és a kritikus boszszankodik, amikor mindegyre egy-egy disszonáns hanggal, oda nem illő képpel, szóval találkozik. A költő *mondatai* mindig jól hangzanak, érzik rajtuk a csiszoltság, a mivesség, *ám a szavak* sokkal keményebb diót jelentenek számára, megküzd velük, és közben verejtékezik. Valahogy nem érzi a szavak külön-külön való erejét, és emiatt a jó versmondatok is megbicsaklanak. Ezek a kis inadventenciák pedig az olvasói élményre is rányomják a bélyegüket.

Sántha Attila